

ERKEN ERGENLİK DÖNEMİNDE DUYGUSAL GEREKSİNİMLER, AİLEYLE ÇATIŞMA ALANLARI VE BENLİK KAVRAMI: BETİMSSEL BİR İNCELEME

Melike Sayıl*, Zehra Uçanok **, Ayşen Güre**

ÖZET

Amaç: Bu araştırma erken ergenlik dönemindeki kentli ergenlerin duygusal gereksinimlerini, endişelerini, anne babalarıyla çatışma alanlarını ve benlik kavramlarını betimsel olarak incelemeyi amaçlamaktadır. **Yöntem:** Erken ergenlik dönemindeki ergenlerde bilgilendirmenin, onların bilgi düzeyine ve benlik değerlerine olan etkisini araştıran daha geniş çaplı bir araştırmada 12-14 yaşları arasındaki toplam 170 öğrenciye (90 kız, 80 erkek) açık uçlu olarak, duygusal gereksinimleri, en çok endişe duydukları konular ve anne babalarıyla hangi konularda anlaşamadıkları sorulmuş ve ayrıca kendilerini birkaç cümle içinde tanımlamaları istenmiştir. **Sonuç:** Bulgular, erken ergenlik dönemindeki öğrencilerin en çok fiziksel büyüme ve okul başarısıyla ilgili endişeleri dile getirdiklerini; en önemli gördükleri duygusal gereksinimlerinin de anlayış, ilgi ve hoşgörü olduğunu göstermiştir. Ergenler, anne babalarıyla en çok ders çalışma ve okul başarısı, anne babaya karşı davranışlar, kıyafet ve saç biçimi ve karşı cinsle arkadaşlık konularında anlaşamadıklarını belirtmişlerdir. **Tartışma:** Benlik kavramında, endişelerde, gereksinimlerde ve çatışma alanlarında gözlenen yaşa ve cinsiyete bağlı değişimler, gelişimsel bulgular ve kültür çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Erken ergenlik, duygusal iyilik, sosyal-bilişsel gelişim, ergen

SUMMARY: A DESCRIPTIVE STUDY OF EMOTIONAL NEEDS, CONCERNS, PARENT - ADOLESCENT CONFLICTS AND SELF CONCEPT IN PUBERTY

Objective: This descriptive study was aimed to determine emotional needs, concerns and parent-adolescent conflicts in pubertal boys and girls and changes in their self descriptions. **Method:** As a part of a larger study on the effect of an informative puberty program on early adolescents' pubertal knowledge and self esteems, 170 teenagers from 6th to 8th grades were also asked to report their most important five emotional needs, concerns and conflict areas with their parents and also to describe themselves in their own words. **Results:** Results indicated that the most anxiety elicited issues were physical growth and school success and the most frequently reported emotional needs or expectations were attention and tolerance from adults. Conflicts with parents about school success, behaviors towards parents, dressing and hair style and dating were reported most frequently. **Conclusion:** Observed age and gender differences in emotional needs, concerns, disagreements with parents and self concepts were discussed from developmental and cultural perspectives.

Key words: Puberty, emotional well-being, socio-cognitive development, adolescent.

GİRİŞ

Ergenler üzerine yapılmış araştırmaların sayıca çokluğuna rağmen ergenliğe geçiş süreci yani erken ergenlik dönemi ve etkilerine ilişkin araştırmaların sayısı hem kültürümüzde (Şahin ve ark. 1994, 1995) hem de uluslararası yazında (Montemayor ve ark. 1990, Peterson 1988, Steinberg ve Morris 2001) görece azdır. Oysa bir yandan hızlı büyüme ve cinsel olgunlaşmanın, diğer yandan yetişkinliğe geçişin beraberinde getirdiği sosyal, bilişsel ve duygusal gereksinimlerin, ergenliğe geçiş aşamasındaki çocuğun duygu durumu, okul başarısı ve kendine verdiği değer üzerinde doğrudan veya dolaylı etkileri

olduğu gösterilmiştir (Brooks-Gunn ve Reiter 1990, Paikoff ve Brooks-Gunn 1991).

Bu araştırma hem aile hem de çocuk için önemli bir geçiş süreci olan erken ergenlik dönemine özgü sosyal-duygusal ve sosyal-bilişsel gelişim özelliklerinin, bir grup kentli ergende betimlenmesini amaçlamaktadır. Daha kapsamlı bir çalışmanın bir bölümünde, ergenlere sosyo-duygusal gereksinimleri, endişeleri, aileleriyle anlaşmazlıkları ve kendilerini tanımlamaları yönünde açık uçlu sorular sorulmuş ve verdikleri yanıtlar, bu araştırma kapsamında değerlendirilmiştir.

Ergenliğe geçişteki duygudurum ve davranıştaki değişimlerden kısmen hormonlar doğrudan veya dolaylı etkilerle sorumlu tutulurken (Brooks-Gunn ve Warren 1988) kısmen de göğüslerin büyümesi, sesin kalınlaşması gibi

* Psik. Doç. Dr., Hacettepe Üniv. Psikoloji Bölümü, Ankara.

** Psik. Öğretim Gör., Hacettepe Üniv. Psikoloji Bölümü, Ankara.

dışardan gözlenebilir olan ikincil cinsiyet özelliklerinin ve çevrenin bunlara tepkilerinin önemli olduğu gösterilmiştir (Rutter ve ark. 1976). Ancak bu değişimler genellikle döneme özgü ve geçici psikolojik güçlükler olarak yorumlanmaktadır (Peterson 1988) ve bazı araştırmacılar tarafından ergenliğe geçiş sürecindeki değişimler karşısında ailenin yeniden uyum sürecinin doğal bir parçası olarak görülmektedir (Montemayor 1983). Ergenin davranışları ve psikolojik iyilik duygusu üzerinde önemli bir etken, ergenin erken ergenlik döneminin hangi aşamasında (pubertal status) olduğudur. Erken ergenliğin daha ileri aşamasında, erkeklerin beden imgesi ve duygudurum açısından kızlardan daha iyi durumda oldukları; kız ve erkeklerin karşı cinsle daha ilgili oldukları ve kızların anne babalarıyla ilişkilerinde çatışmanın arttığı bulunmuştur (aktaran Peterson 1988).

Erken ergenlik döneminde anne babayla ilişkileri inceleyen araştırmalarda, ergenliğin başlangıcı ve ortalarında ilişkinin sıklığında çocukluk dönemine göre bir azalma olduğu ve bunun, erken ergenliğin hangi aşamasında olduğuna bağlı olarak değiştiği gösterilmiştir (Montemayor ve Brownlee 1987; Paikoff ve Brooks-Gunn 1991). Ergenliğin başlangıcında genellikle çatışmanın daha yüksek olduğu, ergenliğin sonuna doğru ise azaldığı öne sürülmüştür (Montemayor 1983). Örneğin aile içi etkinliklere en az katılan, anne babaya duygusal olarak en uzak olan ergenler, erken ergenlik dönemindeki değişimler açısından zirvede olanlardır (Hill ve ark. 1985, Paikoff ve Brooks-Gunn 1991). Erken ergenlik sürecindeki sosyal-bilişsel değişimlere bağlı olarak çocuğun anne babası, kendisi ve ilişkileri hakkındaki kavramlaştırmaları ve akıl yürütmeleri özellikle uyuma saatleri, telefonla konuşma, giyim tarzı ve odasının toplu tutulması gibi konularda anne baba ile çatışmaya yol açabilmektedir. (Smetana 1988). Ergenliğe geçiş aşamasındaki çocukların anne babalarından beklentilerinin ve anne babaların da erken ergenlik çağındaki çocuklarından beklentilerinin, karşılıklı ilişkilerin ve tarafların ileriye dönük beklentilerinin yeniden düzenlenmesinde önemli bir rol oynadığı ve beklentilerin

uyuşmamasının, karşılıklı şikayetlere ve olumsuz duygulara yol açtığı bulunmuştur. (Collins 1990).

Ebeveyn ile ergen arasındaki etkileşimlerin içerisinde, ergenliğe geçiş ve ergenlik boyunca ortaya çıkan değişimlerle ilgili çalışmalar, ergenliğin başlarında günlük işler ve uygun giyim tarzı konusunda daha fazla çatışma yaşanırken; ileri ergenlik döneminde "biriyle çıkma" ve "alkol kullanma" konularında daha fazla çatışma yaşandığını göstermektedir (Carlton-Ford ve Collins 1988). Ülkemizde yapılan bir araştırmada liseli ergenlerde karşı cinsle arkadaşlık, arkadaş seçme, arkadaşlarla geziye gitme ve arkadaş ilişkileri konusunda anne babalarla çocuklar arasında çatışma yaşandığı ve bu çatışmanın, çocuğun ve ebeveynin cinsiyetine göre değişme gösterdiği ve anne babaların, özellikle de babaların erkek çocuklarına karşı daha hoşgörülü oldukları bulunmuştur (Oskay 1985). Bir başka çalışmada da 12-20 yaş arasındaki gençlerin ana babaları, en çok, çocuklarının söz dinlememeleri ve karşı gelmelerinden şikayetçi olmuşlardır (Erkan 1984). Özerklik gelişimiyle ilgili olarak kızların aleyhine olan benzeri sonuçlar diğer araştırmalarda da elde edilmiştir (Şahin ve Güvenç 1996, Bulduk ve Temel 1994).

Ergenliğe geçmekte olan çocuklar, anne babalarıyla olan ilişkilerini önemsemekle birlikte arkadaşlıkları da, yakın ve destekleyici bir ilişki türü ve kendini açmaları için önemli bir fırsat olarak değerlendirmekte ve genellikle kızlar, erkeklere göre arkadaşlık ilişkilerinde, yakınlık ve gizliliği daha fazla vurgulamaktadırlar (Berndt ve Perry 1986, McNelles ve Connolly 1999). Ergenlik dönemindeki yakın arkadaşlıkların ergenin benlik değerini artırdığı, sosyal becerilerinin gelişmesi için fırsat yarattığı, bireysel gelişimini daha doğru biçimde değerlendirmesine yol açtığı ve sağlıklı ergen gelişimi için önemli görülen, kendini ergen kültürünün ve grubun bir parçası olarak hissetme gereksinimini karşıladığı bilinmektedir (Savin-Williams ve Berndt 1990). Ancak, ergenler erken ergenliğe geçişte, hem aynı cinsle arkadaşlıkları sürdürme hem de kaybetme konusunda endişe yaşamaktadırlar (Levitt ve ark. 1993).

Erken ergenlik sürecindeki bilişsel değişmelere bağlı olarak çocukların benlik tanımlamaları da değişikliğe uğramaktadır (Harter 1986, Rosenberg 1986). Araştırmacılar çocukluktan başlayarak ergenliğe geçiş sürecinde 5 boyutta önemli değişiklikler olduğunu öne sürmüşlerdir. Benlik, yaş ilerledikçe dış sosyal bir yapı yerine içsel bir yapı olarak tanımlanmakta; kişiler arası organik bağlar yerine kişiler arası sosyal-duygusal ilişkiler temelinde tanımlama önem kazanmakta ve somut terimlerin yerini soyut terimler almaktadır. Çocuklar kendilerini fiziksel ve demografik özellikleri, sahip oldukları ve yetenekleri temelinde tanımlarken; ergenlik dönemine geçişle birlikte ilk yıllardaki tanımlamalarda içsel duygu ve düşünceler, kişilerarası duygular, özel istekler, beklentiler ve amaçlar önem kazanmaktadır. Bu yönde yaşa bağlı değişimlere işaret eden bulgular pek çok araştırmada tekrarlanmıştır (aktaran Rosenberg, 1986, Harter 1990a, 1990b). Bununla birlikte ergenliğe özgü bir durum; özellikle ergenliğe geçiş yıllarında benlikle ilgili tanımlamaların yoğun biçimde fiziksel görünümle de ilgili olmasıdır. Ergenliğin ilk yıllarındaki tanımlamalarda görünüşün ve fiziksel özelliklerin kullanılması büyük ölçüde döneme özgü olarak dikkatin bedene yönelmiş olmasına bağlanmaktadır (Montemayor ve Eisen 1977, Rosenberg 1986).

Ergenlerin kişilerarası ilişkiler çerçevesindeki tanımlamalarının çocuklardan daha fazla olduğu ve yaş ilerledikçe bu türden tanımlamaların başkalarının duygu, düşünce ve görüşlerini de dikkate alır biçimde değiştiği gözlenmiştir. İçsel özellikler ise duygu, düşünce, istek ve beklentiler gibi gözlenemeyen ve görel olarak geçici özelliklerden daha ayrıştırılmış ve içsel kalıcı niteliklere yani sıfatlara (trait) doğru bir gelişim göstermektedir.

Erken ergenlik dönemini anlamaya çalışan araştırmalar genellikle Kuzey Amerika ülkelerinde yapılmış olduğu için bu döneme ait çeşitli gelişim örüntülerinin ne ölçüde evrensel olduğu tartışmalıdır. Kaldı ki Avrupa ülkeleri arasında yapılan bir gençlik araştırmasında da Doğu ve Batı Avrupa ülkeleri arasında bile siyasal, tarihsel

ve bölgesel özelliklere bağlanan bazı farklılıklar bulunmuştur (Alsaker ve Flammer 1999). Küreselleşen dünyada özellikle televizyon ve reklam filmleri ve diğer iletişim kanalları yoluyla bazı alanlarda benzerliklerin artmakta olduğu vurgulanmakla birlikte kanımızca her kültürel grubun kendi ergenini tanınması, ergen sağlığı ve iyiliği için geliştirilecek politikalara ve uygulamalara yön verilmesi açısından önem taşımaktadır.

Bu araştırma erken ergenlik dönemini sürmekte olan 12-14 yaşları arasındaki kentli ergenlerin sosyal-duygusal ve sosyal-bilişsel gelişim özelliklerini betimsel olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Erken ergenlik sürecinde ortaya çıkan sosyal-duygusal gelişim özellikleri; duygusal gereksinimler, endişeler ve anne babayla ilişkiler (çatışma alanları) çerçevesinde ele alınırken; sosyal-bilişsel gelişim özelliklerini incelemek üzere de benlik kavramının oluşumu ele alınmıştır. Bu araştırma, daha önce sözü edildiği gibi kapsamlı bir araştırmanın bir bölümünü oluşturmaktadır. Söz konusu araştırmada erken ergenlik dönemindeki 6. - 8. sınıf öğrencilerine erken ergenlik dönemi gelişim özelliklerine ilişkin bilgilendirici bir program uygulanmış ve bu programın deney grubundaki ergenlerin bilgi düzeyinde bir değişme yaratıp yaratmadığı araştırılmıştır. Araştırmanın kontrol grubuna da bilgilendirme programından önce bu araştırmanın amacı çerçevesinde bazı sorular yönlendirilmiş ve alınan yanıtlar, bu araştırma için analiz edilerek değerlendirilmiştir.

YÖNTEM

Katılımcılar

Araştırmaya, Ankara'da, orta ve ortanın üstü sosyoekonomik düzeyden öğrencilerin devam ettiği iki ilköğretim okulunun ikinci kademe öğrencileri katılmıştır. Bu araştırmanın kapsamı çerçevesinde uygulamaya katılan toplam öğrenci sayısı yaklaşık 250 olmakla birlikte, araştırmada kullanılan soru formunu tam olarak yanıtlamamış öğrencilerin (70 kişi) ve yanıtların değerlendirilmesi aşamasında yargıcılar arası uyuşma sağlanamayan soru formlarının

çıkartılmasıyla örneklem 170 kişiye inmiştir. Örnekleme 60 altıncı sınıf (30 kız ve 30 erkek), 60 yedinci sınıf (30 kız ve 30 erkek) ve 50 (30 kız ve 20 erkek) sekizinci sınıf öğrencisi yer almıştır. Deneklerin yaş ortalamaları altıncı sınıf için 11 yaş 5 ay (Dağılım, 11- 12 yaş ; S = 3 ay) yedinci sınıf için 12 yaş 5 ay (Dağılım12-13 yaş; S = 4 ay) ve sekizinci sınıf için de 13 yaş 5 aydır (Dağılım 12-14 yaş; S = 4 ay).

Veri Toplama Araçları

Erken Ergenliğe İlişkin Soru Formu

Araştırmada veri toplama aracı olarak erken ergenlik dönemine ilişkin sosyal-duygusal gelişimle ilgili açık uçlu soruların yer aldığı bir soru formu kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından ilgili literatür çerçevesinde oluşturulan bu soru formunda dört alt başlık yer almıştır. İlkinde öğrencilerden, erken ergenlik döneminde kafalarını en çok meşgul eden ya da onları en çok endişelendiren (en fazla 5 tane) konuları yazmaları istenmiştir. İkinci soruda kendilerinin veya yaşlılarının bu dönemde anne babalarıyla en çok hangi konularda anlaşamadıklarını (en fazla 5 tane) yazmaları istenmiştir. Üçüncü soruda ise sosyal ilişkilerini ve duygularını dikkate aldıklarında en önemli üç gereksinimlerinin neler olduğunu belirtmeleri istenmiştir. Son olarak da kendilerine “ben kimim” sorusunu sorup bunu kendi ifadeleriyle birkaç cümle içinde açıklamaları istenmiştir. Öğrencilerden ayrıca sınıf, yaş ve cinsiyetlerine ilişkin demografik bilgiler alınmıştır.

İşlem

Araştırma, uygulamaların yapıldığı okul yetkililerinden ve katılımcılardan izin alınarak yürütülmüştür. Araştırmada eğitim ve uygulamalar, kız ve erkek öğrencilere ayrı ayrı oturumlarda ve 30-35 kişilik gruplar halinde gerçekleştirilmiştir. Uygulamalar tek oturumda tamamlanmış ve her oturumun başında araştırma ile ilgili genel bir açıklama yapıldıktan sonra o oturuma katılan kontrol grubu öğrencilerine araştırmanın amacı

çerçevesinde hazırlanan açık uçlu soruların yer aldığı form verilmiştir.

Niteliksel Verinin Değerlendirilmesi

Deneklerin soru formları araştırmacılar tarafından tek tek gözden geçirilmiş ve her soru türü için ergen literatürü çerçevesinde, öğrencilerin yanıtları dikkate alınarak uygun kategoriler oluşturulmuştur. Erken ergenlik dönemindeki endişelerle ilgili soruda ergenlerin endişe duydukları alanların sayısı 9 olarak belirlenmiştir. Bu kategoriler; fiziksel büyüme, zihinsel ve sosyal gelişim, akademik, karşı cinsle arkadaşlık, cinsellik, duygu durumu, arkadaşlık ve akran ilişkileri, aile ve diğer olarak başlıklandırılmıştır. Çatışma alanlarını belirlemeye çalışan ikinci soruya ilişkin ise 18 kategori oluşturulmuştur: Arkadaş seçimi, arkadaşlarla yapılacak etkinlikler, kıyafet ve saç biçimi, arkadaşlarla dışarı çıkmak isteme, ev ile ilgili sorumluluklar, para harcama, eşyaların korunması ve odasını toplama, telefon görüşmeleri, anne-babaya karşı davranış ve tavırlar, kardeşlerle geçinme, aileyle birlikte yapılacak etkinlikler, karşı cinsle arkadaşlık, bağımsız davranışlar, kurallara uymama, alışkanlıklar, ders çalışma ve akademik başarı, gizlilik ve diğer. Üçüncü soruda ergenlerin bildirdikleri sosyal-duygusal gereksinimleri ise; anlayış, destek ve yardım, sevgi ve değer verilme, gizlilik ve saygı, huzur, bilgilendirilme, karşı cinsle arkadaşlık, arkadaşlık, beğenilme ve diğer olmak üzere 10 kategoriye ayrılmıştır. Son olarak ergenlerin “ben kimim” sorusuna verdikleri yanıtlar çerçevesinde kendiliği tanımlamaya yönelik olarak 7 kategori oluşturulmuştur. Bunlar; fiziksel görünüm ve özelliklerle, fiziksel etkinliklerle, cinsel uyarılma ve isteklerle, aile ve arkadaş ilişkileriyle ve içsel özelliklerle bağlantılı olarak yapılan tanımlamalardır.

Daha sonra birbirinden bağımsız üç yargıcıdan, hazırlanmış olan form üzerinde her bir öğrencinin soru formunda yer alan ifadeleri, ilgili buldukları ya da uygun gördükleri alt kategorilere yerleştirmeleri istenmiştir. Yargıcıların değerlendirmelerinden sonra üç yargıcıdan en az ikisinin

fikir birliğine vardığı sınıflandırma esas alınmıştır. Üç yargıcının uyuşmadığı yanıtlar için bir araya gelinerek tekrar değerlendirme yapılmış, buna rağmen fikir birliğinin olmadığı soru formları örnekleme dahil edilmemiştir.

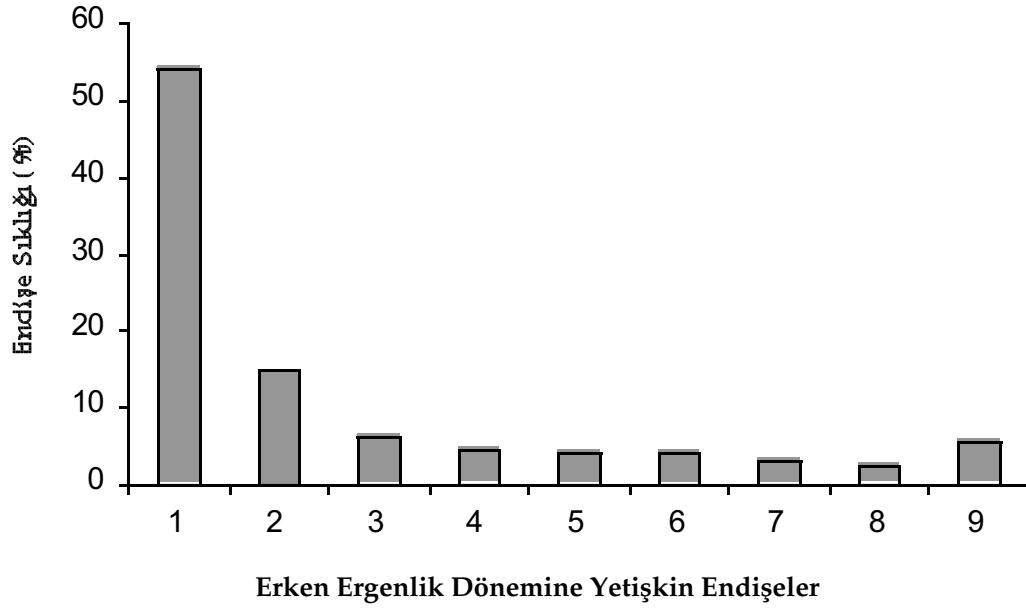
BULGULAR

Deneklerin erken ergenlik dönemine ilişkin endişeleri, bu döneme ilişkin sosyal ve duygusal gereksinimleri, anne-babalarıyla olan çatışma alanları ve benlikle ilgili kavramlaştırmalarına ilişkin betimleyici istatistikler ve ilgili değişkenlerin yaşa ve cinsiyete göre gösterdikleri değişim aşağıda sırasıyla verilmiştir.

Erken Ergenlik Dönemindeki Endişelere İlişkin Bulgular

Deneklerin erken ergenlik dönemine ilişkin endişelerinin hangi konularda ve ne oranda

mine ilişkin endişelerin sınıfa ve cinsiyete göre değişip değişmediğini belirlemek üzere verilere parametrik olmayan, bağımsız gruplar için Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Erken ergenliğe ilişkin endişelere cinsiyet açısından bakıldığında fiziksel büyümeyle ($X^2=7.86$, $sd.=1$, $p<.01$), karşı cinsle arkadaşlıkla ($X^2=8.74$, $sd.=1$, $p<.01$), cinsellikle ($X^2 = 14.32$, $sd. = 1$, $p < .001$) ve arkadaşlık ve akran ilişkileriyle ($X^2=7.47$, $sd.=1$, $p<.01$) ilgili endişelerde anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre kızlar fiziksel büyüme ve akran ilişkilerine ilişkin endişeleri daha sıklıkla belirtirken, erkekler karşı cinsle arkadaşlık ve cinsellikle ilgili endişeleri daha sıklıkla belirtmişlerdir. Sınıf düzeyi açısından bakıldığında ise yalnızca arkadaşlık ve akran ilişkilerinde ($X^2=9.02$, $sd.=2$, $p<.01$) anlamlı farklılık bulunmuş; elde edilen bu farkın hangi sınıflardan kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan ikili karşılaştırmaların (Mann-Whitney

Şekil - 1

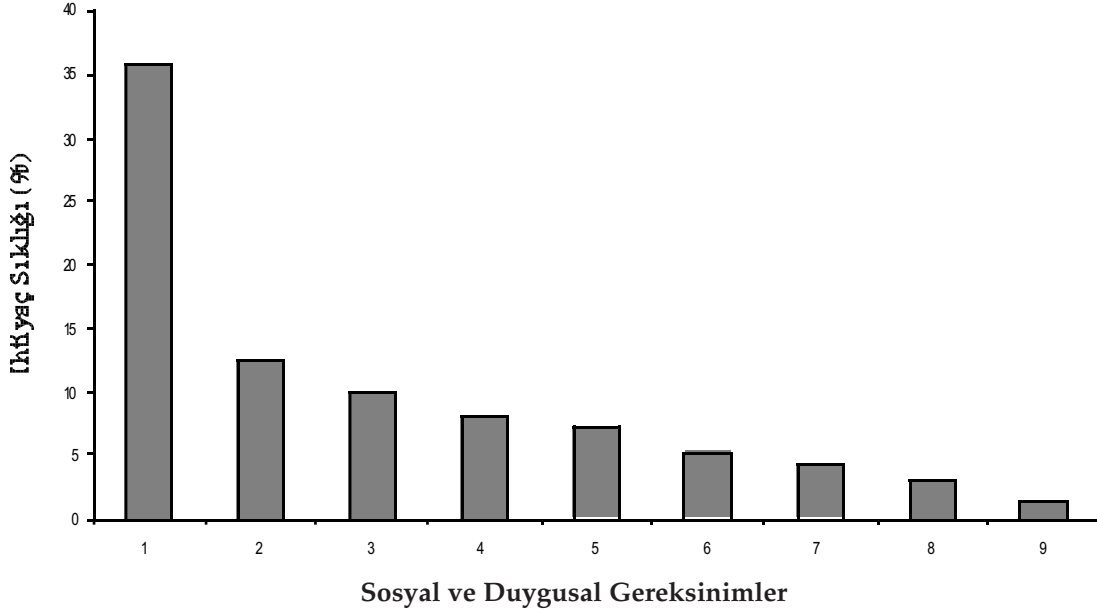
1. Fiziksel büyüme	6. Karşı cinsle arkadaşlık
2. Akademik konular	7. Arkadaş ve akran ilişkileri
3. Cinsellik	8. Duygu durumu
4. Aileye ilişkin	9. Diğer
5. Zihinsel ve sosyal gelişim	

ortaya çıktığı Şekil 1'de gösterilmiştir. İfade edilen endişelerin % 5.7'si herhangi bir kategoriye dahil edilememiştir. Erken ergenlik dönemi

U Testi) sonuçları sekizinci sınıfların endişelerinin, altıncı sınıf öğrencilerinden daha fazla olduğunu göstermiştir ($Z = -2.95$, $p < .01$).

Sosyal ve Duygusal Gereksinimlere İlişkin Bulgular

Sosyal - duygusal gereksinimlerin dağılımı Şekil 2'de verilmiştir. Sosyal ve duygusal gereksinimlere cinsiyet açısından bakıldığında anlayış-ilgi-hoşgörüsü ($X^2 = 18.39$, sd. = 1, $p < .001$), destek ve yardım ($X^2 = 7.68$, sd. = 1, $p < .01$) ve karşı cinsle arkadaşlık ($X^2 = 12.77$, sd. = 1, $p < .01$)

Şekil - 2

1. Anlayış, ilgi ve hoşgörüsü bekleme	6. Arkadaşlık
2. Sevgi ve değer verilme	7. Huzur
3. Gizlilik ve saygı	8. Bilgilendirilme
4. Destek ve yardım	9. Beğenilme
5. Karşı cinsle arkadaşlık	

.001) kategorilerinde anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre kızlar anlayış- ilgi-hoşgörüsü ile destek ve yardım gereksinimini daha sıklıkla belirtirken, erkekler karşı cinsle arkadaş olma gereksinimini daha sıklıkla belirtmişlerdir. Sınıf düzeyine göre, anlayış- ilgi-hoşgörüsü ($X^2 = 10.52$, sd.=2, $p < .01$), sevgi ve değer verilme ($X^2 = 10.58$, sd.=1, $p < .01$) ve huzur ($X^2 = 9.60$, sd. = 1, $p < .01$) gereksinimlerinde anlamlı farklılıklar bulunmuştur. İkili karşılaştırmalara göre anlayış- ilgi-hoşgörüsü açısından yedinci sınıfların gereksiniminin altıncı sınıflarından ($Z = 1.92$, $p < .055$) ve sekizinci sınıfların da altıncı sınıflarından ($Z = - 3.40$, $p < .001$) daha fazla olduğu görülmektedir. Sevgi ve değer

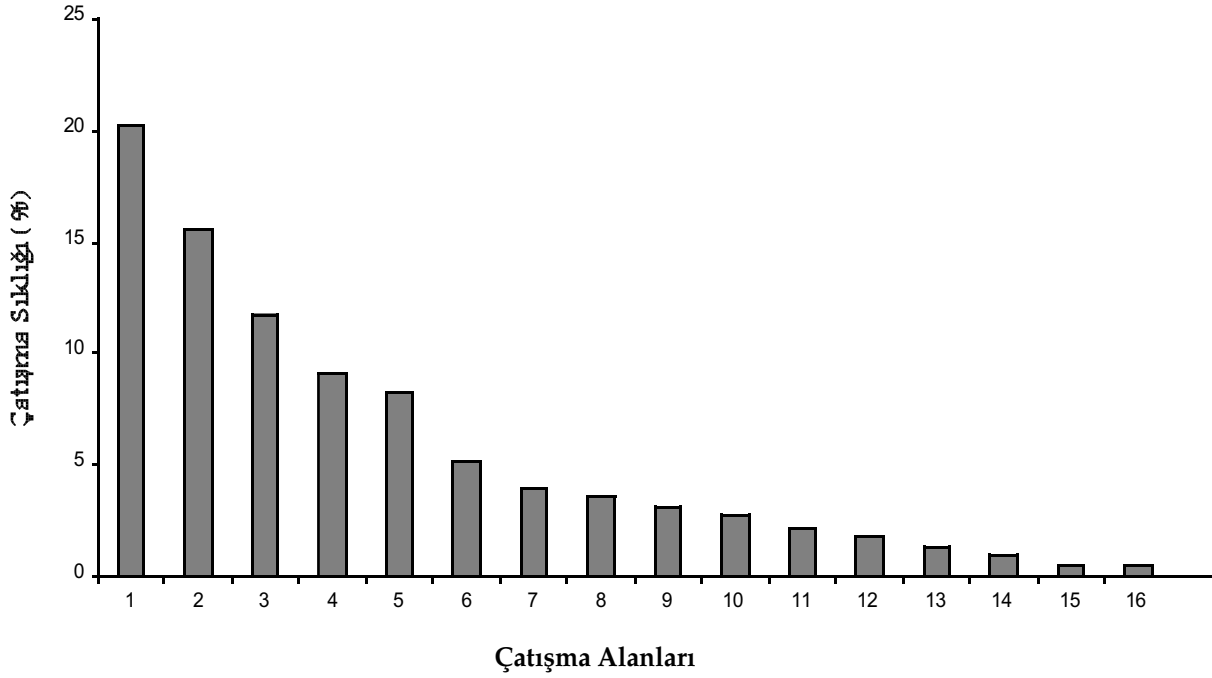
verilme açısından da yedinci ($Z = 2.49$, $p < .01$) ve sekizinci ($Z = - 3.22$, $p < .001$) sınıfların altıncı sınıf öğrencilerinden daha fazla sevgi görmeyi ve kendilerine değer verilmesini istedikleri bulunmuştur. Huzur olarak adlandırılan kategoride öğrencilerin belirttikleri gereksinimler kendilerine karışılmaması ve duygusal özerklik yönündedir. Bu açıdan da yedinci ($Z = 3.11$, $p < .01$)

ve sekizinci ($Z = - 2.22$, $p < .05$) sınıfların gereksinimleri, altıncı sınıflardan daha fazladır.

Anne-Babayla Olan Çatışmalara İlişkin Bulgular:

Anne-babayla çatışmalar açısından verilen yanıtlardaki dağılım Şekil 3'de gösterilmiştir. Verilen yanıtların % 9.3'ü ise herhangi bir başlık altında gruplanamamıştır.

Araştırmada, anne babayla olan çatışma alanlarının sınıfa ve cinsiyete göre değişip değişmediğini belirlemeye yönelik analiz sonuçlarına göre cinsiyet açısından kıyafet ve saç biçimi ($X^2 = 8.99$, sd.=1, $p < .01$) ve karşı cinsle arkadaş-

Şekil - 3

1. Ders çalışma ve akademik başarı	9. Kurallara uymama
2. Anne-babaya karşı davranış ve tavırlar	10. Bağımsız davranışlar
3. Kıyafet ve saç biçimi	11. Arkadaş seçimi
4. Karşı cinsle arkadaşlık	12. Eşyaların korunması ve odasını toplama
5. Arkadaşlarla dışarı çıkmak isteme	13. Kardeşlerle geçinme
6. Alışkanlıklar	14. Ev ile ilgili sorumluluklar
7. Arkadaşlarla yapılacak etkinlikler	15. Aileyle birlikte yapılacak etkinlikler
8. Para harcama	16. Gizlilik

lık ($X^2 = 5.03$, $sd. = 1$, $p < .05$) alanlarında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre kızlar kıyafet ve saç biçimi ve karşı cinsle arkadaşlık konusunda anne babalarıyla erkeklere göre daha çok çatıştıklarını belirtmişlerdir. Sınıf düzeyi açısından bakıldığında ise kıyafet ve saç biçimi ($X^2 = 7.03$, $sd. = 2$, $p < .05$), arkadaşlarla dışarı çıkmak isteme ($X^2=6.24$, $sd.= 2$, $p<.05$), eşyaların korunması ve odasını toplama ($X^2 = 6.46$, $sd. = 2$, $p < .05$), anne-babaya karşı davranış ($X^2 = 23.71$, $sd. = 2$, $p < .001$), karşı cinsle arkadaşlık ($X^2 = 9.06$, $sd. = 2$, $p < .01$) ve kurallara uymama ($X^2 = 5.90$, $sd. = 2$, $p < .05$) alanlarında yaş grupları arasında farklılıklar vardır. İkili karşılaştırmaların sonuçlarına göre, altıncı sınıfların kıyafet ve saç biçimiyle ilgili çatışmaları sekizinci sınıftakilerden daha fazladır ($Z = -2.54$, $p < .01$). Arkadaşlarla dışarı çık-

mak istemede sekizinci sınıflar, altıncı sınıflardan ($Z = -2.38$, $p < .05$) eşyaların korunması ve odayı toplama açısından yedinci sınıflar altıncı sınıflardan ($Z = -2.28$, $p < .05$) daha fazla çatışma belirtmişlerdir. Anne babayla ilişkiler alanındaki çatışmada ise yaşla birlikte anlamlı bir artış gözlenmektedir. Karşı cinsle arkadaşlık konusunda hem sekizinci ($Z=-2.02$, $p<.05$) hem de yedinci sınıfların ($Z = -3.02$, $p < .01$) anne babayla çatışmaları altıncı sınıflarinkinden daha fazladır. Kurallara uymama konusunda ise altıncı sınıflar, yedinci sınıftakilere göre aileleriyle daha fazla çatışmaktadır ($Z = -2.15$, $p < .05$).

Benliği Tanımlamaya İlişkin Bulgular:

Tüm öğrencilerden elde edilen benlik tanımlamalarının % 26'sı içsel özellikler, % 24.5'i fiziksel görünüm ve fiziksel özellikler, % 18.63' ü sıfat-

lar, % 15.7'si aile ve arkadaş ilişkileri % 6.4'ü fiziksel etkinlikler ve % 3.9'u ise cinsel özellikler ve istekler ifade eden tanımlamalardır. Benlik tanımlamalarında kullanılan toplam ifade sayısının ise yaşa bağlı olarak arttığı görülmektedir ($X^2 = 16.71$, $sd. = 2$, $p < .000$).

Farklı benlik tanımlamalarının sınıfa ve cinsiyete göre değişip değişmediğini belirlemek üzere yapılan analizler, cinsiyet açısından bakıldığında cinsel özellikler ve istekleri ($X^2=9.39$, $sd.=1$, $p<.01$), içsel özellikleri ($X^2=13.10$, $sd.=1$, $p < .001$) ve sıfatları ($X^2 = 4.68$, $sd. = 1$, $p < .05$) içeren tanımlamaların farklılaştığını göstermektedir. Bu sonuçlara göre erkekler kendilerini daha sıklıkla cinsel özellikler ve istekler temelinde tanımlarken, kızlar kendilerini daha sıklıkla içsel özellikler ve sıfatlar temelinde tanımlamışlardır. Sınıf düzeyine göre bakıldığında ise aile ve arkadaş ilişkileri ($X^2 = 6.24$, $sd. = 2$, $p < .05$) ve sıfatlar ($X^2 = 26.69$, $sd. = 1$, $p < .001$) temelinde tanımlamada anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Elde edilen bu farkın hangi sınıflardan kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan ikili karşılaştırmalar, aile ve arkadaş ilişkileri temelindeki tanımlamaları, sekizinci sınıfların altıncı sınıftakilerden daha fazla kullandıklarını göstermiştir ($Z = -2.38$, $p < .05$). Sekizinci sınıf düzeyinde sıfatları kullanma sıklığı 6. ve 7. sınıfa göre anlamlı olarak daha yüksektir ($p < .001$) (Tablo 1). Her sınıf düzeyinde özellikle içsel özellikler ve fiziksel görünümle ilgili tanımlamalar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığına bakıldığında ise 6. ve 7. sınıf düzeyinde bu iki farklı türdeki tanımlama arasında anlamlı bir fark bulunmazken; 8. sınıfta içsel özellikler temelindeki tanımlamaların fiziksel özelliklerden iki kat daha fazla olduğu

bulunmuştur ($Z = 1.96$, $p < .05$).

TARTIŞMA

Araştırmanın bulguları erken ergenlik sürecindeki çocukların bildirdikleri endişelerin ve duygusal gereksinimlerin bu konudaki bilgi birikimiyle uyduğunu göstermektedir (Brooks-Gunn ve Reiter 1990, Paikoff ve Brooks-Gunn 1990). Sonuçlara bir başka açıdan bakıldığında, öğrencilerin % 67'si yeteri kadar gelişip gelişmeyecekleri, gelişimlerinin yolunda gidip gitmediği gibi fiziksel büyümeyle ilgili konularda endişe duymaktadırlar. Öğrencilerin (%32) dersleriyle ve gelecekteki akademik başarılarıyla ilgili endişeleri ise ikinci sırada gelmektedir. Fiziksel büyümeyle ilgili olarak kızların erkeklere göre daha fazla endişe bildirmeleri ise beklendiği bir sonuçtur. Kızların daha erken yaşta gelişmeye başlaması, kızlarda erken ergenliğin işaretleriyle çevrenin daha ilgili olması ve medyanın beden imgesiyle ilgili algıları etkilemesi gibi özellikler, kızların fiziksel gelişim ve görünümünden daha fazla endişe duymalarına yol açmaktadır. Bunu destekleyen bir bulgu da altıncı sınıf kızlarının yaklaşık 1/4'inin sosyal-duygusal ihtiyaçlar başlığı altında sutyen ve ped gibi fiziksel gereksinimler belirtmiş olmalarıdır.

Kızlar, döneme özgü endişelerini arkadaşlarıyla daha fazla paylaştıkları ve daha ilişki yönelimli oldukları (McNelles ve Connolly 1999) için akranlarla ilişkiler konusunda da erkeklerden daha endişelidirler. Erkeklerin ise cinsel gelişim ve rolleriyle ilgili olarak kızlardan daha fazla endişe belirtmeleri hem toplumsal cinsiyet rol ve

Tablo 1: Sınıf düzeyine göre benlik tanımlamalarına ilişkin ifadelerin frekans dağılımları

Benlik Tanımlamaları						
Sınıf	Fiziksel görünüm	Fiziksel etkinlikler	Aile ve arkadaş ilişkileri	İçsel özellikler	Sıfatlar	Kullanılan toplam ifade sayısı
6	20	4	7	12	7	50
7	20	6	10	21	7	64
8	10	3	15	20	24	72

kalıp yargılarıyla hem de yetişkinlerin, erkeklerin erken ergenlik dönemine girmesine ve ikinci cinsiyet özelliklerinin gelişimine yükledikleri anlama ilişkili olabilir. Ayrıca erkeklerin bu yönde endişe bildirmeleri, karşı cinsle arkadaşlık gereksinimi yönündeki bildirimleriyle ve kendilerini kızlara göre daha fazla cinsel gelişim özellikleriyle tanımlamalarıyla da uyumludur.

Öğrencilerin duygusal gereksinim bildiren ifadeleri incelendiğinde, anne, baba ve öğretmenler de dahil olmak üzere tüm yetişkinlerden anlayış, gerçek bir ilgi ve hoşgörü bekleyen gençlerin oranının %57 olduğu görülmektedir. Sevilmek ve kendisine değer verilmesini isteyen öğrencilerin oranı ise % 26'dır. Oldukça yüksek oranlarda ifade edilen bu gereksinimler, erken ergenlik dönemi gençlerinin aslında tamamen gelişimsel nedenlerle kendileriyle çok meşgul gibi görünmelerine rağmen yalnızlık çekmek istemediklerini ve yetişkinlerin ilgi ve koşulsuz olumlu kabulüne gereksinim duyduklarını göstermektedir. Kızlar erkeklere göre daha fazla anlayış, destek ve yardım almak istediklerini belirtirken; erkekler kızlara göre karşı cinsle arkadaşlık etme yönünde daha fazla istek belirtmiştir. Gereksinim duyulan alanlarla ilgili bu bulgular da endişe duyulan alanlarla uyumludur. Belirtilen gereksinimler açısından sınıf düzeyine göre gözlenen değişimler de bilgi vericidir. Erken ergenlik sürecini daha yoğun yaşayan sekizinci ve yedinci sınıfların, bir kısmı henüz erken ergenlik dönemine girmemiş olan altıncı sınıflardan daha yüksek oranlarda yetişkinlerden anlayış, ilgi ve hoşgörü beklmeleri, sevilmek istemeleri ve kendilerine değer verilmesi yönünde gereksinimlerinin olması; fakat diğer yandan da yalnız kalmak, huzurlu olmak ve kendilerine karışılmaması yönünde gereksinim bildirmeleri, erken ergenliğe özgü değişimleri yoğun biçimde yaşayan ergenlerin içinde buldukları psikolojik durumu ortaya koymasından ilginçtir. Bu birbirine zıt gibi görünen gereksinimler, erken ergenlik dönemindeki gençlere karşı yetişkinlerin ve özellikle anne babanın nasıl bir tutum izlemesi gerektiği konusunda ipuçları vermektedir. Çocuklarının değişmekte olduğunu izleyen

anne babalar çocuk yetiştirme tutumları açısından ya eski yönetici tutumlarını ve çocuklarıyla olan duygusal ilişkilerini aynı şekilde sürdürmeye çalışmakta ya da nasıl davranacaklarını bilemediklerinden ilgisiz kalmakta veya kendileri duygusal sorunlar sergilemektedirler. Anne babaların ve öğretmenlerin ergeni destekleyici bir tutum için bilinçlendirilip yönlendirilmeleri, ergenin psikolojik sağlığı ve aile içi uyumun yeniden daha sağlıklı biçimde kurulması açısından önemli görünmektedir.

Erken ergenlik sürecindeki sosyal gelişim özelliklerinin bir boyutu olarak aile içi ilişkiler ve özellikle de anne baba ile çatışma alanları seçilmiştir. Bulgular, ders çalışma ve okul başarısıyla ilgili tartışmaların en yüksek oranda yer aldığını göstermektedir. Anne babalarıyla bu konuda çatıştıklarını belirten ergenlerin oranı %44'tür. Anne babalarına karşı tavır ve davranışları nedeniyle çatışma yaşadıklarını söyleyen ergenlerin oranı ise % 30'dur. Sonraki çatışma alanları ise sırasıyla karşı cinsle arkadaşlık (%20), kıyafet ve saç biçimi (%19) ve arkadaşlarla dışarı çıkmak isteme (%19) konularında yaşanmaktadır. Çatışma yaratan alanlar açısından bulgular öncekilerle tutarlıdır (Carlton-Ford ve Collins 1988, Erkan 1984, İnanç 1990, Smetana 1988). Karşı cinsle arkadaşlıkta kızlar, erkeklere göre daha fazla çatışma yaşamakta ve bu da neredeyse 20 yıl önceki araştırma bulgularıyla (Oskay 1985) tutarlı görünmektedir. Diğer çatışma alanlarında cinsiyetler arası bir fark görülmezken bazı alanlarda yaşla birlikte bildirilen çatışma miktarı da artmaktadır. Arkadaşlarla dışarı çıkmak isteme, karşı cinsle arkadaşlık, eşyaların korunması ve odayı düzenli tutma gibi ev işleriyle ilgili konularda yedinci ve sekizinci sınıflar, altıncı sınıflara göre aileleriyle daha fazla çatışma yaşamaktadır. Bu bulgu önceki araştırma bulgularıyla (Montemayor 1983) tutarlı; erken ergenlik sürecinde ve özerklik gelişiminde daha ileri aşamada olmayla da bağlantılıdır.

Bu konudaki tartışmalar, erken ergenlik döneminin ilk yıllarında ortaya çıkmakta olup giderek artmakla birlikte bu artışın sürmediği görülmektedir. Anne babaya karşı tavır ve davranışlar

konusundaki çatışmalar ise altıncı sınıftan başlayarak artmaya devam etmektedir. Anne babayla ilişkilerin hem önemli bir çatışma alanı olması hem de sınıf düzeyine göre çatışma miktarının artması, ABD'ye göre kültürümüzdeki aile içi ilişkilerin daha ilişkisel olduğu yönündeki açıklamalar (Şahin ve Güvenç, 1996) ve özerkliği kısıtlayıcı anne baba tutumlarıyla ilişkili görünmektedir. Ayrıca Collins'in (1990) öne sürdüğü gibi bu durumda ergen ve anne babasının karşılıklı davranış ve beklentileri de birbirleriyle uyuşmamaktadır. Kıyafet ve saç biçimi ile kurallara uymama konusundaki çatışmalar ise altıncı sınıf öğrencilerinde sekizinci sınıf öğrencilerinden daha yüksek oranda ortaya çıkmaktadır. Bu bulgu da günlük konulardaki ergen aile çatışmasının zamanla azaldığı yönündeki bulgularla (Paikoff ve Brooks-Gunn 1991) tutarlıdır.

Ergenliğe geçiş sürecindeki çocukların kendilerini tanımlamada kullandıkları ifadelerle ilgili bulgular, bu tanımlamaların sosyal-bilişsel gelişime paralel olduğunu gösteren bulguları destekleyici yöndedir (Harter 1986, Rosenberg 1986). Erken ergenlik dönemindeki çocuklar kendilerini en çok fiziksel görünüm ve özellikler ile beklentileri, istekleri, amaçları ve duygudurumları gibi geçici içsel özellikler temelinde tanımlamaktadırlar. Daha kalıcı özellikleri, yani sıfatları kullanma sekizinci sınıfta en yüksek oranda yer almakla birlikte içsel özelliklerden anlamlı olarak daha sık kullanılmamıştır. Bilişsel gelişim açısından soyutlamaları, daha ileri yaştaki ergenlerin daha yüksek oranlarda kullanması beklenebilir. Kuramsal açıklamalara ve uluslararası bulgulara paralel biçimde içsel özelliklerin ve sıfatların artan yaşla birlikte daha sık kullanılmaya başlanması ise erken ergenlik döneminde yeni yeni olgunlaşan formel düşünce yapısına bağlanmaktadır. Altıncı ve yedinci sınıfların benlik tanımlamalarında fiziksel görünümle ilgili ifadelerin önemli bir yer tutması ve sekizinci sınıfta bu nitelikteki ifadelerin anlamlı olarak azalması ise hızlı bedensel değişimler nedeniyle erken ergenlik döneminin ilk yıllarında dikkatin bedene yönelmesine özgü bir durum olarak değerlendirilmektedir

(Montemayor ve Einstein 1977, Rosenberg 1986). Aile ve arkadaş ilişkilerini esas alarak yapılan tanımlamaların oranı, fiziksel etkinliklerin ifade edildiği tanımlamalardan anlamlı olarak yüksek ($p < .003$) olmakla birlikte içsel özellikler ($p < .010$) ve fiziksel görünümle ($p < .029$) ilgili tanımlamalardan daha düşüktür. Ayrıca özerklik gelişimi açısından daha ileri aşamada olan sekizinci sınıf öğrencilerinin bu türden tanımlamalarının altıncı sınıflarından daha yüksek olması da ilginçtir. Esasen bu bulgular, hem bilişsel gelişimle uyumlu hem de anne babaya karşı tavır ve davranışlar konusunda yaşanan çatışmalara paraleldir. Ergenlerin benlikleriyle ilgili tanımlamaları, bilişsel gelişim doğrultusunda daha soyut yönde gelişme göstermekle birlikte, sosyokültürel etkiler nedeniyle ailenin ve aile ilişkilerinin ergen için önemini de bir ölçüde ortaya koymaktadır. Aile, ergen için önemli olmakla birlikte ilişkilerin olumlu olmaması önceki araştırma bulgularıyla da (İnanç 1990) tutarlıdır.

Cinsel gelişim özelliklerini esas alan ifadelerin "fiziksel görünüm ve özellikler" kategorisinde değerlendirilebilir olmasına rağmen bu çalışmada özellikle ayrı bir kategori olarak ele alınmasının nedeni bu tür tanımlamaların neredeyse tümünün erkek öğrenciler tarafından kullanılmasıdır. Erkek öğrenciler bu kategoriye giren tanımlamalarında cinsel nitelikli istekler ve "erkeklik"le ilgili tanımlamalar kullanırken kızlarda böyle bir durum gözlenmemiştir. Kızların içsel özellikleri ve sıfatları erkeklere göre daha fazla kullanmaları, ergenliğin başlarında kızların daha fazla içgözlem yapmalarıyla ve kendilerini ifadeye daha istekli olmalarıyla (Chen ve ark. 1998, Polce-Lynch ve ark. 1998) açıklanabilir.

Bu araştırma, erken ergenlik sürecinde olup kentte yaşayan bir grup ergenin, endişe ve duygusal gereksinimlerini, anne babasıyla çatışma alanlarını ve benlik tanımlamalarıyla ilgili gelişim özelliklerini betimleyici bilgiler sağlamış olmakla birlikte bazı sınırlılıklara da sahiptir. Öncelikle örneklemin küçüklüğü ve belli bir sosyoekonomik düzeyi temsil ediyor olması bulguların genellenebilirliğini sınırlamaktadır. İkinci

olarak ergenlerin erken ergenlik döneminin hangi aşamasında oldukları bu araştırmada belirlenmemiş olduğu için ölçülmeye çalışılan sosyal, sosyal-duygusal ve sosyal-bilişsel gelişim özellikleriyle erken ergenlik dönemine bağlı değişmelerin ilişkisi tam olarak gösterilememiştir. Araştırmanın boylamsal olmaması ve önceki ve sonraki yaş gruplarının alınmamış olması, gözlenen değişmelerin ne kadarının erken ergenlik dönemine özgü olup ergenliğe sarkmadığı ya da ne kadarının çocukluktan geldiğiyle ilgili olarak açıklama yapmaya olanak tanımamaktadır. Bu araştırmanın taşıdığı eksiklikler gelecekteki araştırma sorularıyla ele alınarak, genellikle ergenlik içinde anılan ve çok fazla bilinmeyen erken ergenlik dönemi özelliklerine ışık tutulabilir.

Ayrıca benlik kavramının oluşumuyla ilgili olarak daha fazla özerklik ifade eden “fiziksel etkinlikler temelindeki tanımlamaların” bir bakıma ilişkisellik ifade eden “aile ilişkilerini esas alan tanımlamalardan” daha az oranda yer alması kültürümüze özgü olarak düşünülebilir. Ancak ergenlerin benlikle ilgili tanımlamalarında kültürlerarası bir farklılıktan söz edebilmek için konuya odaklı araştırmalara gereksinim vardır.

KAYNAKLAR

Alsaker FD, Flammer A (1999) *Cross-national research in adolescent psychology: The Euronet Project. The Adolescent Experience: European and American Adolescents in the 1990s içinde*, FD Alsaker & A Flammer (eds.) New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers., s: 1-14.

Berndt TJ, Perry TB (1986) *Children's perceptions of friendships as supportive relationships. Dev Psychol*

Brooks-Gunn J, Reiter EO (1990) *The role of pubertal processes. At The Threshold: The Developing Adolescent içinde*, SS Feldman and GR Elliot (eds.) Cambridge: Harvard University Press., s: 16-53.

Brooks-Gunn J, Warren MP (1988) *The psychological significance of secondary sexual characteristics in 9 to 11 year old girls. Child Dev 59: 161-169.*

Bulduk S, Temel F (1994) *Ergenlik dönemindeki kız öğrencilerine yapılan ana-baba baskıları ve ergenin bu konudaki düşünceleri. IV. Ergen ve Çocuk Psikiyatrisi Kongresi'nde sunulan bildiri. Kirazlıyayla- Bursa.*

Carlton-Ford S, Collins WA (1988) *Family conflict: Dimensions, differential reporting and developmental*

differences. Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association, Chicago, Illinois.

Chen H, Mechanic D, Hansell S (1998) *A longitudinal study of self-awareness and depressed mood in adolescence. J Youth Adolesc 27 (6): 719-734.*

Collins WA (1990) *Parent-child relationships in the transition to adolescence: Continuity and change in interaction, affect and cognition. Advances in adolescent development: Vol 2 içinde*, R Montemayor, GR Adams and TP Gullotta (eds.) Newbury Park, CA: Sage, s: 85-106.

Erkan G (1984) *Türkiye'de ortaöğretime devam eden gençlerin duygusal ve toplumsal gelişimine ilişkin sorunlar. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi 2 (1-3): 70-82.*

Harter S (1986) *Processes underlying the construction, maintenance and enhancement of the self-concept in children. Psychological Perspectives on the Self. Vol 3. içinde*, J Suls and A Greenwald (eds.) Hillsdale, N. J.: Erlbaum, s:137-181.

Harter S (1990a) *Self and identity development. At The Threshold: The Developing Adolescent içinde*, SS Feldman and GR Elliot (eds.) Cambridge: Harvard University Press. s:352-388.

Harter S (1990b) *Processes underlying adolescent self-concept formation, From Childhood to Adolescence: A Transitional Period? içinde*, R Montemayor, GR Adams and TP Gullotta (eds.) California: Sage Publications, Inc. s:205-240.

Hill JP, Holmbeck GN, Marlow L, Green TM, Lynch ME (1985) *Pubertal status and parent-child relations in families of seventh-grade boys. J Early Adolesc 5: 31-44.*

İnanç B (1990) *Türk ergenlerinin öz imajları. V. Ulusal Psikoloji Kongresi, Psikoloji Seminer Dergisi Özel Sayısı (8). Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir .519-526.*

Levitt MJ, Guacci-Franco N, Levitt JL (1993) *Convoys of social support in childhood and early adolescence: Structure and function. Dev Psychol 29: 811-818.*

McNelles LR, Connolly JA (1999) *Intimacy between adolescent friends: Age and gender differences in intimate affect and intimate behaviors. J Research Adolesc 9: 143-159.*

Montemayor R (1983) *Parents and adolescents in conflict: All families in some of the time and some families most of the time. J Early Adolesc 3: 83-103.*

Montemayor R, Brownlee J (1987) *Fathers, mothers and adolescents: Gender-based differences in parental roles during adolescence. J Youth Adolesc 16: 281-291.*

Montemayor R, Eisen M (1977) *The development of self-conceptions from childhood to adolescence. Dev Psychol, 13, 314-319.*

Montemayor R, Adams GR, Gullotta TP (1990) *From Childhood to Adolescence: A Transitional Period? California: Sage Publications, Inc.*

Oskay G (1985) *Arkadaşlık ilişkilerinden kaynaklanan ana-baba ergen çatışması. Hacettepe Üniversitesi*

SAYIL VE ARK.

Edebiyat Fakültesi Dergisi, 3 (2): 141-165.

Paikoff RL, Brooks-Gunn J (1991) Do parent-child relationships change during puberty? *Psychol Bull* 110 (1): 47-66.

Peterson AC (1988) Adolescent development. *Ann Rev Psychol* 39: 583-607.

Polce-Lynch M, Myers BJ, Kilmartin CT ve ark. Forssmann-Falck R, Kliewer W (1998) Gender age patterns in emotional expression, body image and self-esteem: a qualitative analysis. *Sex Roles* 38 (11-12):1025-1048

Rosenberg M (1986) Self-concept from middle childhood through adolescence. *Psychological Perspective on the Self* içinde, J Suls and AG Greenwald (eds.) Hillsdale, N.J.: Erlbaum. s:182-205.

Rutter M, Graham P, Chadwick OF, Yule W (1976) Adolescent turmoil: Fact or fiction. *J Child Psychol Psychiatry*, 17: 35-56.

Savin-Williams RC, Berndt TJ (1990) Friendship during adolescence. At *The Threshold: The Developing Adolescent* içinde, SS Feldman and GR Elliot (eds.) Cambridge: Harvard University Press.

Smetana JG (1988) Adolescents' and parents' conceptions of parental authority. *Child Dev* 59: 321-335.

Steinberg L, Morris AS (2001) Adolescent development. *Ann Rev Psychol* 52: 83-110.

Şahin D, Güvenç-Berkem G (1996) Ergenlerde aile algısı ve benlik algısı, *Türk Psikoloji Dergisi*. 11(38), 22 - 32.

Şahin NH, Şahin N, Yasak Y, Durak A, Oral A, Urgan Ü, Öztan N (1994) Türkiye'de Ergenlik Dönemi Araştırmaları Bibliyografyası 1980-1994. Psikoloji Araştırmaları Merkezi, Ankara, Nisan 1994.

Şahin, N. H., Şahin, N., Oral, A., Urgan, Ü., Yasak, Y., Durak, A. ve Öztan, N. (1995). Türkiye'de Ergenlik Dönemi Araştırmaları Bibliyografyası 1980-1994. Psikoloji Araştırmaları Merkezi, Ankara, Nisan 1995.

Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi 9. yayın yılını geride bırakmıştır. Dergimizin bu kadar uzun süredir yayınlanabilmesi ve bugün ulaştığı bilimsel düzeye gelmesinde danışmanlarımızın katkılarının önemli bir payı olduğunu düşünüyoruz. Özveri ve titizlikle sürdürdükleri bu çalışmalar için kendilerine teşekkür ederiz. Dergimize gösterdikleri ilgi ve desteğin sürmesini dileriz.

Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi
Yayın Kurulu